

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ЯКОВІЮК ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID 0000-0002-8070-1645

ЄФРЕМОВА КАТЕРИНА ВІКТОРІВНА

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з наукової роботи НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

НОВІКОВ ЄВГЕН АНДРІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук, науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

УДК 341.7

DOI 10.37772/2518-1718-2022-4(40)-6

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Питання енергетичної безпеки є одним із наріжних каменів енергетичної політики США, Європейського Союзу та багатьох інших держав, зокрема України. Російсько-українські конфлікти, що почалися з 2006 р., у фазах свого найбільшого загострення (2014 та 2022 роки) суттєво впливають на постачання газу, які мають вкрай негативний вплив на функціонування ЄС та перешкоджають реалізації курсу на глобальний енергетичний перехід до низьковуглецевої економіки. Концепція енергетичної безпеки досліджувалась різними авторами і, хоча щодо її змісту немає єдиної думки (на неї впливають такі фактори як глобалізація, енергетична і геополітична нестабільність, взаємозалежність між енергетичною безпекою та змінами клімату, а також волатильність цін), вона має важливе значення як для окремої держави, так і регіонів, зокрема Європи. Оптимальною слід вважати розширену концепцію енергетичної безпеки, яка базується на трьох аспектах: суверенітет, надійність та стійкість.

Газова криза, яка на перший погляд є суто політичним питанням, насправді завжди також включає й економічний елемент, оскільки завдає економічної шкоди іншим країнам. Через російсько-українську війну і її наслідки перед європейськими країнами постав виклик щодо того, як переосмислити парадигму енергетичної безпеки у зв'язку із необхідністю звільнитися від енергетичної залежності від Москви і при цьому не підірвати імператив енергетичного переходу на всьому континенті.

Стаття є внеском у дослідницький порядок денний з питань критичної енергетичної безпеки, а також літературу, спрямовану на дослідження взаємозв'язку між енергетикою та національною ідентичністю.

Ключові слова: економічна безпека, суверенітет, енергетична політика, енергетичне домінування, енергетична незалежність, ресурсний націоналізм, енергетична справедливість.

Постановка проблеми. Енергія є основним ресурсом, а отже виступає, як об'єкт стратегічного інтересу і політики. У сучасному енергетичному управлінні існує багато невизначеностей, оскільки на нього впливає чимало політичних позицій, які по-різному підходять до вирішення питання, як краще досягти бажаного майбутнього та уникнути небажаного розвитку подій на енергетичному ринку¹. Енергетичний перехід слід визнати одним з головних чинників тиску, який дедалі більше ускладнює і реструктуризує шляхи енергозабезпечення. Зрушення, які він породжує, є не тільки чисто технічними, але й соціальними, концептуальними і політичними. Очевидно, що енергетичне забезпечення певним чином пов'язане з національною ідентичністю, позицією держави, яку вона займає в міжнародних відносинах, а також технологічним розвитком. Однак, оскільки енергетичні ринги та ланцюги поставок ресурсів стають все більш глобальними, національні підходи до забезпечення енергетичної безпеки (безпеки постачання) різною мірою реагують на міжнародні події, зокрема на російську агресію стосовно України.

У 2022 р. перед європейцями особливо гостро постало два питання, що викликають занепокоєння, – збереження глобального енергетичного переходу, орієнтованого на використання відновлюваних джерел енергії, і звільнення від залежності від російських енергоносіїв². В нових геополітичних і гео економічних умовах ще нещодавно домінуюче уявлення про енергетичну безпеку як про питання надійності енергопостачання та генерації, яке дозволяло звузити ризики та управління ними до техніко-економіч-

¹ Так, якщо такі держави-члени ЄС, як країни Балтії та Польща, рішуче і публічно заявили про скорочення чи навіть припинення своїх енергетичних зв'язків з Росією, то Німеччина, Угорщина та багато інших країни попри санкції ЄС, запроваджені після початку агресії в 2014 р. ставлять під сумнів те, що російські енергоносії несуть в собі проблеми чи ризики для національної і регіональної енергетичної безпеки. Туреччина, Фінляндія, Болгарія та низка інших держав продовжували зміцнювати свої зв'язки з російськими енергетичними ланцюгами та акцентувати увагу на російській енергетиці як на суто економічному питанні. Центр досліджень енергетики і чистого повітря (CREA) стверджує, що в 2022 р. РФ за перші 100 днів війни заробила майже 100 млрд доларів від експорту викопного палива, з яких на Європейський Союз припало 61 % (59 млрд доларів).

² Так, основними напрямками політики Росії на ринку енергоресурсів України, яку вона закріпила у Енергетичній стратегії до 2030 року (розпорядження уряду РФ від 13.11.2009 р., № 1715-р) і послідовно реалізовувала через ПАТ «Газпром» з початку 2000-х рр., було: отримання контролю над газотранспортною системою України, її газовими сховищами і покладами газу на Чорноморському шельфі, поглинання «Газпромом» НАК «Нафтогаз України», недопущення перетворення Європейського Союзу на ключового гравця на енергетичному ринку України.

ного фокусу³, а отже виключало необхідність зважати на можливі соціальні та політичні невизначеності, більш не вважається адекватним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі енергетична безпека, як і енергетичний суверенітет, визначаються по-різному, оскільки серед дослідників немає чіткого консенсусу з приводу цих явищ, проте існують деякі домінуючі підходи. Протягом останнього десятиліття вітчизняні автори присвятили чимало уваги дослідженню конфліктності забезпечення енергетичної безпеки України в умовах необхідності здійснювати геополітичний вибір (В. Лойко, О. Новосад, В. Сабадаш, Ю. Свірчевська, О. Суходоля, І. Щуров). Разом з тим, проблема забезпечення енергетичної безпеки в умовах воєнного стану та повоєнний період тільки піднімається у наукових дослідженнях (В. Бараннік, В. Димов, К. Єфремова, О. Климчук, Є. Новіков, І. Перезовова, С. Садигов, І. Яковюк), що обумовлює її актуальність.

Мета статті – на основі аналізу проблем функціонування національних систем енергетичної безпеки, а також сучасних загроз життєво важливим національним інтересам у цій сфері визначити пріоритетні напрямки енергетичної політики для підвищення енергетичної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Нестійкість сучасного світового порядку зумовлена відсутністю єдиного розуміння глобальної ролі та місця енергетичної складової у підтримці мінімально необхідного енергетичного балансу у світі. Не дивно, що, починаючи з 2000-х років, набув поширення термін «енергетичний суверенітет», який використовується як гасло певними партіями, організаціями і рухами, які прагнуть повернути собі право приймати рішення щодо енергії, яку розуміють як природне надбання та основу життя для всіх без виключення. Загалом концепція енергетичного суверенітету розглядається переважно як політичний проект, що відстоює право вирішувати, як експлуатувати джерела енергії; скільки, як, ким, де і для кого її виробляти; за якими принципами розподіляти; з боку кого здійснювати контроль. При цьому наголос робиться на необхідності узгодження енергетичної безпеки з екологічною в рамках національної безпеки держави. Тому у науковій літературі країн Заходу набув поширення політично більш нейтральний термін «енергетична безпека», який пов'язують з управлінням ризиками, яке варіюється залежно від часових рамок, системи, що розглядається, або національного контексту.

Керівним принципом Організації Об'єднаних Націй для довгострокового глобального розвитку є

³ Домінування техніко-економічних рішень в процесі енергетичного управління породжують тенденцію нехтування невизначеністю на користь економічного зростання та індустріального розвитку.

вимога реалізації концепції сталого розвитку («розвиток, що забезпечує задоволення потреб нинішнього покоління і не підриває при цьому можливості задоволення потреб майбутніх поколінь»). Забезпечити сталий розвиток неможливо без досягнення основних цілей: економічного та соціального прогресу та охорони навколишнього середовища. Важливу роль у цьому процесі відіграє забезпечення енергетичної безпеки і незалежності, а у підсумку – енергетичного суверенітету окремих регіонів і національних держав [1].

Таке бачення проблеми пов'язано з тим, що енергетичні ресурси – це кров сучасної економіки¹. «Якщо одна сторона використовує парадигму торгівлі, а інша – парадигму влади... тоді неважко побачити, хто переможе», – зазначав Р. Сікорський з приводу контролю Росії над постачанням газу до Європи. «Ми хочемо купувати енергію, але ми не хочемо монополій, ми не хочемо шантажу» [2]. Зважаючи на це, енергетична незалежність розглядається як невід'ємна складова економічного суверенітету кожної держави. Такий висновок випливає, зокрема, з аналізу статті 194(2) Договору про функціонування Європейського Союзу, яка надає державам-членам ЄС право визначати умови експлуатації своїх енергетичних ресурсів, вибір між різними джерелами енергії та загальну структуру свого енергопостачання [3]. Такий підхід пов'язаний з принципом постійного суверенітету над природними ресурсами, який є основоположним у міжнародного права і відображає потребу держав-членів зберігати незалежний політичний контроль над секторами, що мають тісний зв'язок з національною безпекою [3, С. 993]. Саме тому держави-члени з політичних міркувань не бажають передавати повноваження щодо прийняття рішень в енергетичному секторі інститутам Європейського Союзу.

Не в останню чергу це зумовлено важливістю енергетики для національної безпеки [4], яка тісно пов'язана з іншими проблемами енергетичної політики, такими як забезпечення рівного доступу до сучасних джерел енергії та пом'якшення наслідків зміни клімату тощо [5].

Забезпечення енергетичної безпеки є прерогативою держави. Однак зміст енергетичної політики, яку вона проводить, залежить від енергетичної парадигми, а також наявних можливостей використати заходи законодавчого, дипломатичного², військово-

го³ та іншого характеру, для усунення або принаймні мінімізації існуючих і потенціальних загроз та викликів.

Поняття «енергетичний суверенітет» як і «енергетична політика», «енергетична незалежність» та «енергетична безпека» належить до комплексних, динамічних категорій. Однією з перших до формування енергетичної політики вдалися США. Відмінною особливістю енергетичної парадигми, яку виробили Сполучені Штати, є постійне зростання споживання паливних вуглеводів. Дана парадигма обумовила специфіку американської моделі економіки (з часом вона стала зразком і для інших країн, які використовували американський досвід при формуванні власних національних економічних моделей): опора на дешеві джерела енергії як умова забезпечення економічного зростання, збільшення споживання паливних вуглеводів, світове лідерство у виробництві та імпорті енергоносіїв.

На різних етапах розвитку зміст енергетичної політики США визначався по-різному. Становлення енергетичної політики Сполучених Штатів припадає на період Другої світової війни. В основу цієї політики було покладено концепцію «енергетичного домінування». Для цього у Вашингтоні були всі підстави: вони займали 1-е місце у світі за доведеними запасами вугілля, 7-е місце – природного газу, 13-те місце – нафти, а також спиралися на передовий рівень техніки і обладнання, інноваційні розробки.

Починаючи з 1970-х років, головна увага США та інших провідних країн світу приділялася досягненню енергетичної незалежності. Це було обумовлено виникненням і посиленням дисбалансу рівнів внутрішнього виробництва та споживання основних енергоносіїв, що зумовлювало зростання їхнього імпорту. Концепція енергетичної незалежності була

активізацією нафтового імпорту з розвинених західних країн (Канада, Великобританія та Норвегія) або з держав, залучених до сфери американських національних інтересів (Мексика, Еквадор, Колумбія). Слід визнати, що енергетична політика США далеко не завжди базується на економічних засадах. Досить часто вона зорієнтована на досягнення геостратегічних цілей, які часом можуть суперечити економічним цілям.

³ Оскільки виробництво енергії відбувається інколи в гарячих точках світу США є потенційним суб'єктом захисту енергопостачання європейським і та іншим союзником в різних частинах світу. Стосовно НАТО, то йому належить важлива роль у захисті критично важливої інфраструктури в рамках більш широкого завдання – забезпечення енергопостачання.

Енергетичні аспекти військової стратегії США в період президентства Дж. Буша старшого передбачали посилення військової присутності в країнах Перської затоки та інших багатих енергоресурсами країнах. Однак, використання збройних сил для прямого контролю над найбільшими енергетичними запасами цього регіону виявилось непродуктивним і в цілому не сприяло забезпеченню енергетичної безпеки США.

¹ Energy Security in the 21 st Century; Facts, Choices, and Challenge. Institute for 21 st Century Energy. US Chamber of Commerce, 2008.

² Наприклад, важливим компонентом трансформації енергетичної стратегії США на початку XXI ст. є диверсифікація постачання енергоносіїв. Цей процес, з одного боку, супроводжується відмовою від співпраці в енергетичній сфері з нестабільними та недемократичними країнами, а з іншого –

стрижнем енергетичної стратегії адміністрації президентів США від Р. Ніксона до Б. Обами [6].

Коригування в означений період зовнішньоекономічного енергетичного курсу США залежало від можливості забезпечення імпорту дешевих закордонних енергоносіїв. Без цього було неможливо проведення політики, націленої на забезпечення стійкого економічного зростання. Однак, реалізація політики енергетичної незалежності зіткнулась з суттєвими проблемами внаслідок зниження виробництва основних енергетичних ресурсів на території США, а також зростання їх споживання. В наслідок систематичного скорочення видобутку основних первинних енергоресурсів США вимушені сьогодні імпортувати приблизно 30 % енергоносіїв проти 5–7 % в 1960–1970-х рр. Показово, що за останні десятиліття обсяги імпорту сирої нафти та газу продовжували зростати всупереч зростанню цін на них. Слід зазначити, що ситуація в інших провідних країнах OECD є ще гіршою. У цілому, починаючи з 1970-х років, США демонстрували один із найшвидших темпів зростання залежності від імпорту енергетичної сировини, що вказує на наявність серйозних проблем у здійсненні концепції енергетичної незалежності. І лише в періоді спаду американської економічної активності цей показник демонстрував тенденцію до незначного зменшення. Як наслідок, дана концепція була піддана критиці і визнана недосконалою на початку XXI ст.

Поступово досить «рихла» концепція енергетичної незалежності поступилася місцем концепції енергетичної безпеки як більш всебічній і такій, що враховує нові виклики і загрози [7]. Контроль над видобувними ресурсами «лежить в основі сучасного економічного і соціального розвитку» [8]. США і Європейський Союз дедалі більше хвилювали прояви «ресурсного націоналізму» [9], який почав формуватися з середини XX ст. Ресурсний націоналізм слід розглядати як антипод економічної лібералізації [10]. Сьогодні міжнародне приватне право очевидно не справляється з обмеженням ресурсного націоналізму. Спроби СОТ долучитись до ресурсної політики країн-членів є недостатніми [12]. Ресурсний націоналізм заважає формуванню західної моделі енергетичного менеджменту (Вашингтонський консенсус); він є одним з факторів, що лежать в основі відсутності глобального регулювання природних ресурсів.

Ресурсний націоналізм передбачає посилення з боку держави контролю над природними ресурсами в межах їхньої юрисдикції (основний пакет у капіталі видобувної компанії належить державі, існує обмеження на іноземні інвестиції у цій сфері) у видобувних країнах (насамперед у Росії, Венесуелі та країнах Перської Затоки). Це дає можливість краї-

нам-виробникам лобювати свої інтереси на світовій та регіональній аренах. Відповідно, у країн-споживачів виникають побоювання, що енергетичні важелі можуть бути використані з геополітичною метою [13]. Справедливість цих побоювань продемонструвала енергетичні кризи 2021 і 2022 років.

Зовнішня енергетична політика США за часів президента Д. Трампа зазнала чергової модернізації – її головною ідеєю стало повернення до концепції «енергетичного домінування»¹, що передбачало:

- використання сланцевих газу² і нафти для задоволення внутрішніх потреб в енергетичних ресурсах і створення передумов для переходу до експорту викопного палива [14]. Успіх вирішення цього завдання залежить від здатності США подолати негативний вплив на навколишнє середовище від поширення нових технологій з використання нетрадиційних резервів газу та нафти. Основним конкурентом США у використанні потенціалу «сланцевої революції» є Китай, запаси сланцевого газу якого вдвічі більші, ніж у США. На сьогодні повільний розвиток цієї сфери газовидобутку в Китаї обумовлений відносною нестачею обладнання, досвіду та необхідних засобів (насамперед води) для вилучення ресурсів;
- збільшення видобутку нафти на важкодоступних родовищах на території США;
- використання глобальних резервів нафти для підриву можливості ОПЕК контролювати ціни на сиру нафту;
- експорт США іншим країнам своєї високотехнологічної продукції та стандартів у сфері інноваційної енергетики;
- експорт США до Європи скрапленого газу (набув особливої актуальності на фоні російсько-української війни)³;
- правове регулювання розвитку механізмів енергозбереження для скорочення сукупного енергоспоживання та енергоспоживання на душу населення відповідно до принципів сталого розвитку як на федеральному рівні, так і на рівні штатів. Разом з тим слід зазначити, що розрізненість підходів штатів до енергозбереження не сприяє виробленню єдиної федеральної політики енергозбереження;
- стимулювання використання відновлюваних джерел енергії.

¹ Під час Другої світової війни США були головним постачальником нафти в світі.

² Видобуток сланцевого газу дозволила США майже наполовину збільшити щорічний приріст усіх обсягів природного газу в період між 2007 та 2011 роками.

³ У 2022 р. експорт американського ЗПГ зріс на 12% порівняно з другим півріччям 2021 р., унаслідок чого США стали його найбільшим експортером у світі. У першій половині 2022 р. держави-члени Європейського Союзу та Великобританія імпортували зі США на 63 % більше ЗПГ.

Проте, в основу енергетичних стратегій останніх двох адміністрацій президентів США був покладений імператив досягнення енергетичної самодостатності, тобто незалежність від зовнішніх постачань енергоносіїв, зокрема вуглеводнів із регіону Близького Сходу. Хоча енергетична незалежність як мета була визначена США після 1973 р. (у зв'язку із застосування країнами ОАПЕК нафтового ембарго щодо країн, які підтримали Ізраїль у «війні Судного дня»), її досягнення Сполученими Штатами стало реальним лише після «сланцевої революції». У сучасних умовах пріоритетом енергетичної політики є економічна (цінова) доступність постачання енергоносіїв та технологічне енергозбереження. Концепція енергетичного суверенітету доповнює концепції енергетичної безпеки та декарбонізації, які були панівними останні десятиліття.

В умовах посилення конкуренції на світових енергетичних ринках можливий розвиток подій, за яких окремі держави можуть вдаватися до позаекономічних, у тому числі силових, способів забезпечення власної енергетичної безпеки.

В умовах розв'язаної проти України агресії припинення постачання газу в Європу через «Північний потік» та загрози Росії припинити постачання енергоносіїв «недружнім» державам є елементом стратегії Москви щодо дестабілізації енергетичної та соціально-політичної ситуації в Європі, що засвідчує використання Росією своєї енергетичної політики в агресивних геополітичних цілях, а також її ненадійність як постачальника енергоресурсів. У відповідь держави-члени ЄС домовилися про заходи боротьби з енергетичною кризою та високими цінами на газ, а також припинення фінансування держави-агресора через закупівлю енергоносіїв. Протягом 2022 р. карта маршрутів постачання природного газу до держав-членів ЄС повністю змінилася¹. Уряди низки європейських держав ухвалили рішення про будівництво LNG-терміналів, що дозволить європейцям збільшити свої потужності з регазифікації на 15 %. Крім того, європейські країни вдалися до скорочення споживання газу та електроенергії, щоб уникнути критичних ситуацій взимку.

Після тривалих переговорів Рада ЄС схвалила рішення щодо встановлення граничної ціни на нафту, що експортується росією, на рівні 60 доларів США за барель. Європейська комісія зі свого боку запропонувала встановити стелю цін на імпортований з росії газ на рівні 275 євро за МВт/год, однак міністри

енергетики держав-членів ЄС відклали ухвалення остаточного рішення (цей крок може завдати трейдерам мільярдні збитки). Ці та інші кроки слугуватимуть стабілізації світових цін на енергоносії за одночасного пом'якшення несприятливих наслідків для енергопостачання третіх країн.

Висновки. Показником ефективності та збалансованості національної енергетичної стратегії є помірна залежність держави від імпорту зарубіжних енергетичних ресурсів. З точки зору економічної безпеки існує потреба у будівництві збалансованої диверсифікованої структури імпорту енергетичних ресурсів для уникнення залежності (диктату) від окремих країн-експортерів. У найближчій перспективі в США, як і в більшості інших держав, збережеться дисбаланс рівнів внутрішнього виробництва та споживання основних енергоносіїв, що зумовлює зростання імпорту енергетичної сировини.

Дисбаланс зовнішньоекономічної стратегії в галузі енергетики у 2021 і 2022 роках став однією з причин гострої енергетичної кризи більшості країн Європи, включаючи Україну. Пов'язані з енергетикою причини кризи полягають у нездатності більшості держав суттєво знизити енергетичне споживання та підвищити інноваційну складову технологічного оновлення паливно-економічного комплексу. Попередження виникнення подібних криз потребує переходу від традиційної парадигми забезпечення економічного зростання шляхом імпорту дешевих енергоносіїв до стратегії енергозбереження та підвищення використання відновлюваних джерел енергії, що відповідає принципам сталого розвитку.

В умовах неминучого посилення конкуренції на світових енергетичних ринках можливий розвиток подій, за яких окремі держави можуть вдаватися до позаекономічних, у тому числі силових, способів забезпечення власної енергетичної безпеки.

Припинення постачання газу через «Північний потік» та загроза Росії припинити постачання енергоносіїв «недружнім» державам є елементом стратегії Москви щодо дестабілізації енергетичної та соціально-політичної ситуації в Європі, що свідчить про ненадійність Росії як постачальника енергоресурсів.

¹ Так, поставки скрапленого газу до Західної Європи збільшилися в середньому на 67 %, тоді як обсяги поставок газу з росії зменшилися на 50 %. Також був запущений новий газопровід Baltic Pipe, який з'єднав Норвегію з Польщею, а в майбутньому стане сполучною ланкою до газопроводу Europipe II, що з'єднає Норвегію та Німеччину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf.
2. Transatlantic Energy Security Situation: Unreliable Supply, Unreasonable Cost. April 30, 2006. URL: <https://www.gmfus.org/news/transatlantic-energy-security-situation-unreliable-supply-unreasonable-cost>.
3. Huhta K. The scope of state sovereignty under article 194(2) TFEU and the evolution of EU competences in the Energy sector. *International and Comparative Law Quarterly*. 2021. No. 70(4). P. 991–1010. DOI:10.1017/S0020589321000269/
4. Cherp A., Jewell J. The Concept of Energy Security: Beyond the Four As. *Energy Policy*. 2014. Vol. 75. P. 415–421.
5. Goldthau A. Governing global energy: existing approaches and discourses. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. 2011. No. 3 (4). P. 213–217. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.cosust.2011.06.003/>
6. Hakes J. A Declaration of Energy Independence: How Freedom from Foreign Oil Can Improve National Security, *Our Economy, and the Environment*. 2015. Wiley. 260 p.
7. Elkind J. Energy security: Call for a broader agenda. *Energy security: Economics, politics, strategies, and implications*. Pascual C., Elkind J. (Eds.). Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2010. P. 119–148.
8. Bebbington, A. Governing Natural Resources for Inclusive Development. In Hickey, S. et al. *The Politics of Inclusive Development: Interrogating the Evidence*, Oxford: OUP, 2014. P. 86–119.
9. Andreasson S. Varieties of resource nationalism in sub-Saharan Africa’s energy and minerals markets. *The Extractive Industries and Society*. 2015. No. 2(2). pp. 310–319.
10. Emel J, Huber M., Makene M. Extracting sovereignty: Capital, territory, and gold mining in Tanzania. *Political Geography*. 2011. No. 30: 70–79.
11. The New Extractivism: A Post-Neoliberal Development Model or Imperialism of the Twenty-First Century? Veltmeyer H., Petras J. (Eds). Zed Books, 2014. 320 p.
12. Wilson J. Understanding resource nationalism: Economic dynamics and political institutions. *Contemporary Politics*, 2015. No. 21(4): 399-416.
13. Click R. W., Weiner R. J. Resource nationalism meets the market: Political risk and the value of petroleum reserves. *Journal of International Business Studies*. 2010. No.41(5). P. 783–803.
14. Dolata P. The end of the energy security paradigm under Obama–Trump and energy security: Revival of an old concept? *Journal of Military and Strategic Studies*. 2017. Issue 3. P. 92–106.

REFERENCES

1. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Retrieved from: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf [in English].
2. Transatlantic Energy Security Situation: Unreliable Supply, Unreasonable Cost. April 30, 2006. Retrieved from: <https://www.gmfus.org/news/transatlantic-energy-security-situation-unreliable-supply-unreasonable-cost> [in English].
3. Huhta, K. (2021). The scope of state sovereignty under article 194(2) TFEU and the evolution of EU competences in the Energy sector. *International and Comparative Law Quarterly*, 70(4), 991–1010. DOI:10.1017/S0020589321000269 [in English].
4. Cherp, A. & Jewell, J. (2014). The Concept of Energy Security: Beyond the Four As. *Energy Policy*, 75, 415–421 [in English].
5. Goldthau, A. (2011). Governing global energy: existing approaches and discourses. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3(4), 213–217. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.cosust.2011.06.003> [in English].
6. Hakes, J. (2015). A Declaration of Energy Independence: How Freedom from Foreign Oil Can Improve National Security, *Our Economy, and the Environment*. Wiley. 260 p. [in English].
7. Elkind, J. (2010). Energy security: Call for a broader agenda. *Energy security: Economics, politics, strategies, and implications*. C. Pascual, J. Elkind (Eds.). Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 119–148 [in English].
8. Bebbington, A. (2014). Governing Natural Resources for Inclusive Development. Hickey, S. et al. *The Politics of Inclusive Development: Interrogating the Evidence*, Oxford: OUP, 86–119 [in English].
9. Andreasson, S (2015). Varieties of resource nationalism in sub-Saharan Africa’s energy and minerals markets. *The Extractive Industries and Society*, 2(2), 310–319 [in English].

10. Emel, J., Huber, M. & Makene, M. (2011). Extracting sovereignty: Capital, territory, and gold mining in Tanzania. *Political Geography*, 30, 70–79 [in English].
11. Veltmeyer, H. & Petras, J. (Eds). (2014). *The New Extractivism: A Post-Neoliberal Development Model or Imperialism of the Twenty-First Century?* Zed Books [in English].
12. Wilson, J. (2015). Understanding resource nationalism: Economic dynamics and political institutions. *Contemporary Politics*, 21(4), 399–41 [in English].
13. Click, R.W., & Weiner, R.J. (2010). Resource nationalism meets the market: Political risk and the value of petroleum reserves. *Journal of International Business Studies*, 41(5), 783–803 [in English].
14. Dolata, P. (2017). The end of the energy security paradigm under Obama–Trump and energy security: Revival of an old concept? *Journal of Military and Strategic Studies*, 3, 92–106 [in English].

YAKOVIYK IVAN

Doctor of Law (2nd PhD), Head of Department of Research Institute of State Building and Local Self-Government of NALS of Ukraine, Head of the European Union Law Department of Yaroslav Mudryi National Law University

YEFREMOVA KATERYNA

PhD, Senior Researcher, Deputy Director in charge of scientific work of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine

NOVIKOV EVGEN

PhD, Researcher of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine

ENERGY SECURITY IN THE CONTEXT OF GEOPOLITICAL INSTABILITY

Problem setting. Energy is the main resource, and therefore acts as an object of strategic interest and policy. There are many uncertainties in modern energy governance, as it is influenced by many political positions that have different approaches to how best to achieve the desired future and avoid undesirable developments in the energy market. The energy transition should be recognised as one of the main pressures that increasingly complicate and restructure energy supply pathways. The shifts it generates are not only purely technical, but also social, conceptual and political. Obviously, energy supply is in some way linked to national identity, the position a state takes in international relations, and technological development. However, as energy markets and resource supply chains are becoming increasingly global, national approaches to energy security (security of supply) are responding to international developments, in particular the Russian aggression against Ukraine, to varying degrees.

Analysis of resent researches and publications. In the scientific literature, energy security, as well as energy sovereignty, are defined differently, since there is no clear consensus among researchers on these phenomena, but there are some dominant approaches. Over the past decade, domestic authors have devoted a lot of attention to the study of the conflict of ensuring energy security of Ukraine in the context of the need to make geopolitical choices. However, the problem of ensuring energy security in martial law and the post-war period is only being raised in scientific research, which determines its relevance.

The target of the research is to determine the priority directions of energy policy to improve energy security based on the analysis of the problems of functioning of national energy security systems, as well as current threats to vital national interests in this area.

Article's main body. The issue of energy security is one of the cornerstones of the energy policy of modern states. The Russian-Ukrainian conflicts that began in 2006, in the phases of their greatest aggravation (2014 and 2022), significantly affect gas supplies, which have a very negative impact on the functioning of the EU and impede the implementation of the course of the global energy transition to a low-carbon economy. The concept of energy security has been studied by various authors and, although there is no consensus on its content, it is important for both individual states and regions,

in particular Europe. An expanded concept of energy security based on three aspects should be considered optimal: sovereignty, reliability and sustainability.

Conclusions and prospects for the development. An indicator of the effectiveness and balance of the national energy strategy is the moderate dependence of the state on imports of foreign energy resources. From the point of view of economic security, there is a need to build a balanced diversified structure of energy imports to avoid dependence (dictate) on individual exporting countries. The imbalance of foreign economic strategy in the energy sector is one of the reasons for the acute energy crisis in most European countries. The energy-related causes of the crisis are the inability of most states to significantly reduce energy consumption and increase the innovative component of technological renewal of the fuel and economic complex. Prevention of such crises requires a transition from the traditional paradigm of ensuring economic growth through the import of cheap energy to the strategy of energy saving and increasing the use of renewable energy sources, which is in line with the principles of sustainable development.

Key words: economic security, sovereignty, energy policy, energy dominance, energy independence, resource nationalism, energy justice

За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:

Яковюк І. В., Єфремова К. В., Новіков Є. А. Енергетична безпека в умовах геополітичної нестабільності. *Право та інновації*. 2022. № 4 (40). С. 37–44.